

LEVEGŐBŐL – FÖLDRŐL

A halomsírmező területe számtalan magántulajdonos kezében van, a parcellaméret jellemzően kicsi, és a művelés igen változatos: szántó-földként, gyümölcsösként és kertként egyaránt hasznosítják. Így a kutatások csak szakaszosan, a kisebb-nagyobb területek ideális időpontban való felkeresésével lehetőségek. Bár a szántott területek megfigyelése látványos eredményeket hoz, a gyümölcsösök és a zártkertek légi fényképezése csak ritkán ad új információt. Ezért a légi régészeti felderítő kutatást már évek óta magnetométeres geofizikai mérésekkel és részletes felszíni leletgyűjtéssel egészítjük ki.

1934

A halomsírmező első légi fényképezése, Gersi István magyar királyi légügyi főellenőr felvételei hamar feledésbe merültek, csak néhány éve azonosította őket Holl Balázs a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében. Csaknem 60 évnyi szünet után, 1993-tól ismét készülnek régészeti légi felvételek: először a magyar–francia légi régészeti programban, majd az ELTE Régészettudományi Intézete és a százhalombattai „Matrica” Múzeum közötti együttműködés keretében. És ekkor merült fel először a gyanú, hogy az eddig ismert 123 halmon kívül itt más régészeti jelenségekkel is számolnunk kell...

TALAJELSZÍNEZŐDÉSKÉNT MEGMUTATKOZÓ GYŰRŰALAKZATOK 2014. MÁRCIUS 11-ÉN
A CSAPADÉKOS IDŐSZAKOT KÖVETŐ GYORS SZÁRADÁS SORÁN A HALMOKAT KÖRŰLVEVŐ ÁRkok RÖVID IDŐRE ÚJRA LÁTHATÓVÁ VÁLTAK

MEGSKALPOLT HALMOK NYOMÁBAN

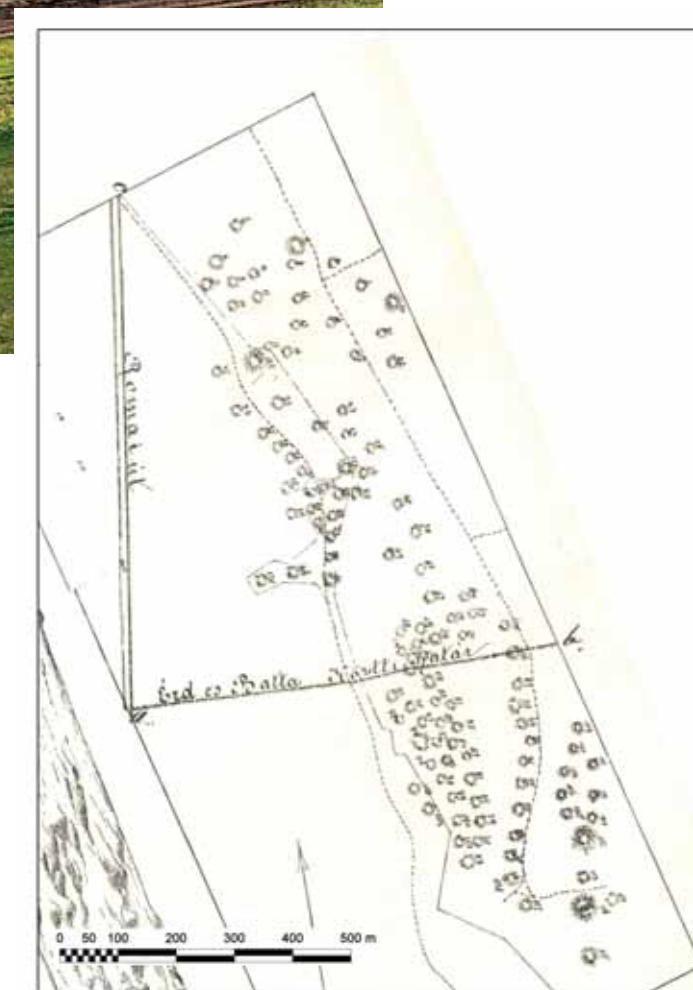
FOTÓ: CZAJLIK ZOLTÁN

▷ SZÖVEG: CZAJLIK ZOLTÁN

A Százhalombatta város nevében szereplő „Százhalom” kifejezés már igen korán, 1283 körül szerepel (Zazholm alakban) az egyik legfontosabb magyar középkori történeti forrásban, Kézai Simon krónikájában. Sőt, latin alakban – centum montes – még korábban, Anonymus Gesta Hungarorumában is megtaláljuk.

A középkori szerzők számára „ismert” impozáns halmok (ahová ők a magyar honfoglalással kapcsolatos eseményeket rekonstruáltak) régészeti kutatása sem új keletű. 170 éve, 1847-ben készítette el Varsányi János a halomsírmező térképét. Ezen 122 halom található, s elhelyezkedésük meglepően jó egyezést mu-

tat a 140 évvel későbbi, 1986-os felméréssel, amelyen 123 halom szerepel. E Virágh/Torma-féle térkép különlegessége, hogy út-törő módon nemcsak terepi megfigyelésekre támaszkodott, hanem egy 1953-ban készült légi fotót is felhasználtak munkájuk során a szerzők. De valóban ismerjük-e ezt az impozáns halom-együttest?

▷ **GERSI ISTVÁN 1934-ES FELVÉTELEIBŐL KÉSZÜLT FOTÓMOZAIK**

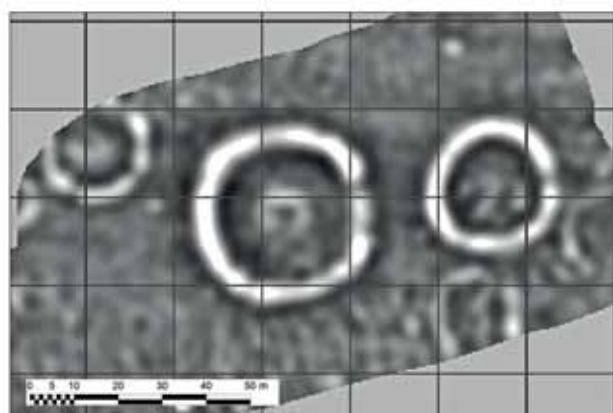
KORONG ALAKÚ, VILÁGOS FOLTOK ÉS SÖTÉT GYŰRŰK JELZIK A HALMOK HELYÉT, HELYENKÉNT A SÍRKAMRA OKOZTA ELSZÍNEZŐDÉS IS MEGMUTATKOZIK

▷ **VARSÁNYI JÁNOS 1847-ES FELMÉRÉSE AZ ÉRD/BATTAI HALMOKRÓL**

170 ÉVVEL EZELETT A DÉLI RÉSZEN TÖBB, EGYMÁSHOZ KÖZELI, RENDEZETTEBBEN ÁLLÓ HALOM VOLT LÁTHATÓ. ISMERT VOLT A RÓMAI KORI LIMES-ÚT IS, AMELYET UTÓBB SZABÓ MÁTÉ (PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM) TÁRT FEL

A 120-AS HALOM KÖRNYÉKE

LÉGI FELVÉTELEN (BALRA, CZAJLIK ZOLTÁN) ÉS GEOFIZIKAI FELMÉRÉSEN (JOBBRA, PUSZTA SÁNDOR). A MÁGNESES ANOMÁLIATÉRKÉP A LÉGI FELVÉTELEN LÁTHATÓ HALMOKRÓL RÉSZLETESEBB KÉPET AD, SŐT TOVÁBBI GYŰRŰ ALAKÚ JELENSÉGEK IS AZONOSÍTHATÓK

KÖRÁRKOK ÉS HALMOK

A felvételeken és a méréseken különösen szembetűnőek azok a gyűrűalakzatok, amelyek valószínűleg az egykor a halmok köré ásott körárkok nyomai lehetnek. Az árkok és a még álló halmok mérete igen csak változatos, akár 44 m is lehet az átmérőjük, de a többségük 12–22 m-es. A mai módszerekkel már jól azonosíthatók azok a halomnyomok, ahol sírkamra lehetett az egykori halom közepén. Méretük – 4-5 m x 4-5 m – megfelel az ásatásokon megfigyelt sírpítményekének.

A kisebb körárkok esetében viszont nem találunk belső konstrukciót, így valószínűleg halmok közé ékelődő sírkertek lehetnek, amelyeket legfeljebb minimális mértékben, vagy egyáltalán nem jelöltek halommal. Figyelemre méltó, hogy ezek az alakzatok adják a friss kutatásokban újonnan azonosított 103 db körárkos struktúra túlnyomó többségét.

„BŐVÜLŐ” NEKROPOLISZ

A 100-nál több, újonnan térképezett, elpusztult halomként vagy sírkertként értelmezhető objektum egy része a nekropolisz korábban „halommentes”-nek tartott zónáiban helyezkedik el. Más részüket azonban a halomsírmező eddig ismert határain túl figyeltük meg. Mindez azt jelenti, hogy az eredetileg 50 hektár területű, régészeti

Mindez azt jelenti, hogy az eredetileg 50 hektár területű, régészeti védelem alá helyezett nekropolisz mérete legalább 70 hektárra „növekedett”.

védelem alá helyezett nekropolisz mérete legalább 70 hektárra „növekedett”, miközben a térképezési munkák még korántsem tekinthetők lezártnak...

A GYŰRŰK KORA

Az 1970-es évek végétől zajló másfél évtizedes helyszíni kutatások fontos eredménye a Százhalombattai Régészeti Parkban látogatható, rekonstruált halomsír. E 115-ös halom mellett a halomsírmező további nyolc halmát tárták fel, amelyek temetkezései a Hallstatt-kultúrához tartoznak. Ez a Franciaország keleti felétől

Magyarország nyugati részéig a kora vaskorban élő, hasonló szokásokkal és tárgykultúrával jellemezhető népesség kétféle, nagyobb tömbre osztható. A régészeti kultúrának nevet adó, ausztriai Hallstatt-lelőhelytől egészen Százhalombattáig az ún. keleti Hallstatt-kultúra településeit és temetkezéseit találjuk. Jellemzően, esetenként graffittal

A LUCERNA RÉVÉN VÁLT LÁTHATÓVÁ

A HALOMSÍR GYŰRŰ ALAKÚ ÁRKA ÉS A SÍRKAMRA FOLTJA

vagy geometrikus festéssel díszített edénytöredékei az érd/százhalombattai halomsírmezőn is gyűjthetők, ami azonban önmagában nem teszi lehetővé a légi fényképezésekkel és geofizikai felmérésekkel újonnan megfigyelt jelen-

ségek megnyugtató keltezését. Ezért 2013-tól újra ásatások kezdődtek, hogy lássuk mindennek időbeliségét, de az építmények szerkezetét és építési technikáját is. Három körárok tárult így fel, ebből kettő a belőlük feltárt leletek

alapján biztosan kora vaskori, tehát a halmos temetkezésekkel megközelítőleg egykorú. Meglepetésünkre a körárkok közepén nem volt temetkezés, ugyanakkor az árkok zónájában több sír maradványai is előkerültek.

EGY ÁRULKODÓ ÁROK ÉS A „MEGSKALPOLT” HALOM

Két éve a szántóföldi művelés miatt erősen csonkolt, „megskalpolt” 49-es halomhoz tartozó körárkot és a sírkamrát elemezve kiderült: a halom eredeti magassága megközelíthette az 5 m-t (anyagát főként a 2 és fél méter mély körárkok anyagából halmozták föl). De az is egyértelművé vált, hogy a halom és a körárka között egy nagy, be nem épített terület volt. A közel 40 m átmérőjű körárkon belül ugyanis csak egy maximálisan 20 m szélességű halom állt. Az, hogy mire használták a

fennmaradó részt, egyelőre kérdéses. A tavalyi halomfeltárás során kibontakozott egy nagyjából 3,7x3,7 méteres, szögletes, faszkeruzetes sír-

A sírkamra nyugati oldalán a kőhalom egy rövid szakaszon hiányzik, ezen a részen lehetett az építmény belsejébe jutni. Ott elégetett emberi maradványok, nagy agyagedények és geometrikus festésű kerámia töredékei kerültek elő, többnyire golyócskákka olvadt, égett bronztárgyak kíséretében. Ezek alapján ez a halomsír is egykorú az eddig itt ismert temetkezésekkel: a Kr. e. 7. század második felére/Kr. e. 6. század elejére tehető a kora.

A sírkamra nyugati oldalán a kőhalom egy rövid szakaszon hiányzik, ezen a részen lehetett az építmény belsejébe jutni.

kamra. A legfeljebb 70 cm magas építményt kívülről több sorban is kötőanyag nélküli kőtömbökkel támasztották meg, 7 méteres átmérőjű kőpakolást kialakítva.

FOTÓ: RUPNIK LÁSZLÓ

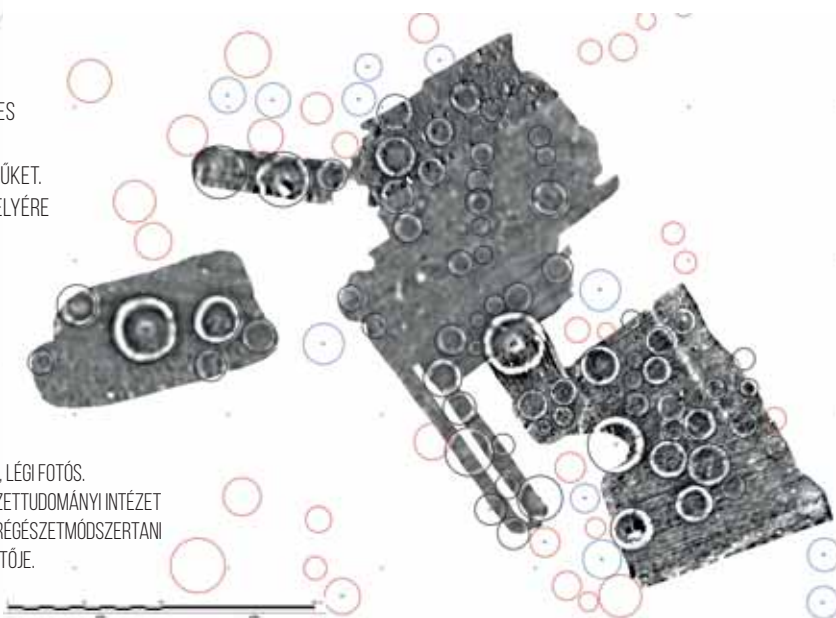
A GEOFIZIKAI FELMÉRÉSEK ÖSSZESÍTŐ TÉRKÉPE

FEKETE SZÍNNEL JELÖLTÜK A MÁGNESES KUTATÁSSAL, PIROSSAL A LÉGI FÉNYKÉPEZÉssel AZONOSÍTOTT GYŰRŰKET. A KORÁBBAN MÁR ISMERT HALMOK HELYÉRE KÉK SZÍNŰ KARIKÁT TETTÜNK

CZAJLIK ZOLTÁN

RÉGÉSZ, GEORÉGÉSZ, LÉGI FOTÓS. AZ ELTE-BTK RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET ARCHEOMETRIAI ÉS RÉGÉSZETMÓDSZERTANI TANSZÉKÉNEK VEZETŐJE.

KÉP: PUSZTA SANDOR-HILL BALÁZS

A 49-ES HALOM FELTÁRÁSA 2016-BAN A SÍRKAMRA BELSEJÉNEK BONTÁSA

DRÓNfelvétel a 49-es halom sírkamrájának kibontott állapotáról. Jól látszik az egykori sír építményt körbevevő kőkonstrukció

AZ ÁSATÁSOK VEZETŐJE T. NÉMETH GABRIELLA (MATRICA MÚZEUM, SZÁZHALOMBATTA), A KUTATÁSOK TÁMOGATÓJA A NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM ÉS AZ NKFIH 111058-AS PÁLYÁZATA, 2017-TŐL AZ EURÓPAI UNIÓ INTERREG PROGRAMJA.

ITT HÍVJUK FEL A FIGYELMET A SZERZŐNEK A KESZTHELYI BALATON MÚZEUMBAN MÁJUS 13-IG LÁTOGATHATÓ RÉGÉSZETI LÉGI FÉNYKÉP KIÁLLÍTÁSÁRA.

FOTÓ: CZAJLIK ZOLTÁN

TANULSÁGOK

Az egyik legrégebben, több mint 700 éve „ismert” hazai régészeti helyszín új módszerekkel történő kutatása a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt látványosan bővítette tudásunkat. A nekropoliszhoz tartozó, számtalan kisebb

körárokról egyáltalán nem tudunk, és korábban a halmokat övező árkokról is csak nagyon bizonytalan ismeretekkel rendelkezünk. Ma már egyértelmű, hogy a halmok és az árkok azonos konstrukciókhoz tartoztak.

És bár a halomtestek – a régészeti védelem ellenére – egyre jobban „skalpolódnak”, a temetkezéseket övező árkok egyelőre viszonylagos épségben jelzik a sírmező egykori szerkezetét és nagyságát.